

többsége árok volt, melyek közül 14 kerek, ill. négyzetes teret határoló sekély, trapéz vagy íves átmetszetű árok részletnek bizonyult. Ezek között több esetben egy nagyobb kerítőárok kisebb szakaszait véltük felfedezni. A szelvény középső harmadában egy 2,5 m széles kerítőárok egy-egy részlete képviselte a feltárás legnagyobb és egyben legmélyebb objektumát. A kerítőárok által egykoron határolt belső, feltehetően szögletes tér középpontja a szelvénytől, azaz a nyomvonalától DK-re terült el. E nagyobb árok részletek által határolt köztes területen került elő az ásatás két sekélyebb, tálszerűen az agyagos altalajba mélyedő gödre. Az 5 m széles és 95 m hosszú szelvény területéről származó kisszámú, de annál jellegzetesebb leletanyag a már korábban megismert késő Árpád-kori jelenlétet igazolta. Összesen 5 objektumból került elő kerámia, szinte kizárólagosak az apró kavicsal soványított cserépbogrács-töredékek, köztük is a síkozott peremű 12–13. századi típusok. Állatcsontmaradvány 5, órlőkőtöredék 2 objektumból látott napvilágot, fémanyag nem jelentkezett.

Az objektumok szóródása alapján levonható tanulság az, hogy a most feltárt lelőhelyrész a 2009 őszén kutatott lelőhely integráns részét képezi.

Mátételkei-Kígyós-csatornától K-re (HT-40 lh., KÖH 69455): 2010. március 29. és április 1. között kutattunk a lelőhelyen. 2009 őszén a lelőhely egy részén 92 objektumot tártunk fel, melyek egy késő avar telephez, valamint egy szarmata temetőhöz tartoztak. A szántóföldi művelés alatt álló terület enyhén lejtett DNy-felé, a Mátételkei-Kígyós-csatorna irányába, a sírok előkerülési helyén pedig enyhe magaslatot figyelhettünk meg. Ez különösen 2010-ben volt látványos, amikor a környéket teljesen felszántották. A lelőhely ÉK-i végén egy domb található, közvetlenül a dűlőút K-i oldala mellett. A domb ÉK-i lejtőjén, valamint magán a dombháton, a nyomvonal 84+950–85+050 km-pontjai között a homokos altalajon egy árok és egy sírszerű beásás folytja került elő. Az 50, helyenként azonban a 100 cm vastagságot is elérő humusztakaró alatt homokos, a mélyebb területeken agyagos altalajon összesen 14 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 12 objektumot rendeltünk.

A 92 m hosszú, 5–6 m széles szelvényben mindössze 3 szarmata sír, egy hosszú árok több részlete, valamint 6 ismeretlen korú kisebb beásás került napvilágra. A sírok közül az egyikben egy nő részben feldúlt csontvázat találtunk meg. Jól kivehető volt a rablógödör, amely a váz felső részét bolygatta meg, épen hagyva a lábészét. A DNy–ÉK-i tájolású sírban másodlagos helyzetben pár ékszert leltünk, melyek közül egy nyitott bronzkarika fülbevaló, valamint egy karperec-töredék emelhető ki. Az elhunyt bal kezéhez elhelyezett orsógomb érintetlenül, egy gömbös hasú, vörös színű edénynek a töredékei a sír aljában szétszórva kerültek napvilágra. Megfigyelhető volt, hogy a tárgyat a halotti tor után összetörve helyezték a sírba. Az edény több töredéke viszont a sír feldúlt részéből került elő a betöltésből, a kiforgatott csontok közül, egy töredéket pedig a dombot

keresztül szelző, a szelvényben hosszában futó árok sír melletti szakaszában találtunk meg. Az árok átlagosan 50 cm széles volt, mélysége helyenként elérte az 1 m-t. A kerámia árokban való felbukkanása arra utal, hogy az a korabeli sírrablók tevékenysége idején nyitva állt, sőt az sem kizárt, hogy azt éppen ők maguk ásták a sírok után kutatva. Erre utalhat, hogy egy másik, a dombhát ÉK-i peremén előkerült sírt is megbolygatott. Bár az árok eredetére és funkciójára nézve döntő érv nem áll a rendelkezésünkre, az bizonyos, hogy az említett női sírtól 2 m-re ÉK-re egy szarmata férfi rabolatlan sírja feküdt. Az elhunyt bal kulcscsontján vasfibula, a medencéjén keresztben vaskés és vascsat maradványa került elő, bal hüvelykujján egy vashuzalt, feltehetően gyűrűt találtunk. Az árok kapcsán említett ismeretlen, feltehetően szintén szarmata kori sírből csak egy kiforgatott koponya és hosszúcsontok töredékei kerültek elő egy halomban. Míg a két korábbi sír 50–60 cm mély volt, addig az utóbbi sír mélysége alig érte el a 20 cm-t a nyesett szinttől számítva. A csontok mellett itt csupán egy vastárgy töredéke került elő. A dombháton többszöri nyesés után, valamint egy K–Ny-i irányú, 1 m széles és 10 m hosszú, 35–40 cm mély kutatószonda megnyitása után sem bukkantunk újabb sírfoltokra. A dombháton, a sírokon, valamint a már említett – a dombhát gerincén elkopó – árkon kívül csupán néhány sekély és bizonytalan eredetű, leletanyag nélküli beásás került elő. Az árok vonala a szelvény ÉK-i végéig követhető volt, ahol azonban már csak recens beásásokat találtunk, amelyekből tetőcserép került elő. Ezek egyike vágta az árkot, további támpontot adva az árok lehetséges korára nézve. A korábban feltárt szelvény és a most kutatott szelvény között 35–40 m leletmentes terület húzódott. A kutatásunk eredményeképpen sikerült tisztázni a lelőhelyszakasz nyomvonalba eső teljes hosszanti kiterjedését.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Tarjányi László régésztechnikusok.

PÓPITY DÁNIEL

211. Jánoshalma határa

(Bács-Kiskun megye) B, A, Á, Ú

2010 tavaszán a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megelőző régészeti feltárásokat végzett a Magyar-Horvát gázvezeték földmunkáival érintett régészeti lelőhelyeken.

Hergyevicza, Madarász-tanyától ÉNy-ra (HT-39 lh., KÖH 69451): A lelőhely Jánoshalma belterületétől DNy-ra, a nagy kiterjedésű Hergyevicza-dűlő É-i felében, több ÉNy–DK-i irányú magaslaton helyezkedik el. A lelőhely NyDNy-i részén egy markáns ÉNy–DK irányú homokdomb húzódik. A kivitelezés régészeti megfigyelése során a 84+000–84+350 km-szelvények

között objektumfoltok, ill. az említett homokdombon embercsontok kerültek elő, a munkálatokat leállítottuk. A megelőző feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepszemle alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a lelőhely sokkal nagyobb – 170×350 m – kiterjedésű, mint azt a korábbi terepbejárás során megfigyelték. A homokdombon Árpád-kori temető van, azonban a mélyszántással felszínre került embercsontok alapján elképzelhető, hogy ennek egy része elpusztult a mezőgazdasági munkák során.

A lelőhely középső részén 2010. április 30. és május 6. között végeztünk feltárást. A lehumusztolt 1828 m²-ből 1286 m² bizonyult régészeti pozitívnek. A nyomvonalon 60 stratigráfiai egység (46 objektum) foltja rajzolódott ki a nyesett felszínen, közülük 27 árok, 19 gödör, 7 cölöphely, 4 sír, 2 tűzhelymaradvány és 1 épület volt. A településobjektumok közül egy bronzkori, 14 Árpád-kori, egy újkori és 44 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt. Az objektumok egyenletes sűrűségben helyezkedtek el; a 84+250–82+300 km-szelvények közötti terület régészeti negatív volt. A lelőhely Ny-i szélén húzódó homokdomb K-i lába és a 82+270 km-szelvény között egykor folyómeder lehetett, az altalaj itt 120–150 cm mélyen jelentkezett.

Az egyetlen biztosan bronzkori ÉNy–DK irányú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú árok a 84+170 km környékén került elő. Betöltésében egy kézzel formált, finom kidolgozású edény peremtöredékét találtuk meg.

Az Árpád-kori DNy–ÉK tájolású sírok a homokdomb (84+305 és a 84+315) K-i lejtőjén egymás mellett kerültek elő. A gépi munka során több olyan embercsontot is találtunk, melyek másodlagos helyről, a felső 30–60 cm-es rétegből kerültek elő. A sírok közül kettőbe nőt, egybe férfit és egybe gyermeket temettek el, akinek csak az összetört koponyáját találtuk meg. Sírfolt csak két esetben rajzolódott ki, míg a másik két alkalommal a csontok jelentkezésénél állítottuk le a gépi munkát. A három fiatal felnőtt sírja közül kettőben háton fekvő, nyújtott vázas temetkezést, egyben rendellenes helyzetű fektetést dokumentáltunk. Ez utóbbiban az elhunytat hasra fektetve hantolták el, a váz medencétől lefelé eső részét nem találtunk meg. A férfiváz testhelyzete alapján elképzelhető, hogy halotti lepelbe tekerték, koponyája állása szerint fejét a temetéskor alátámasztották. Mindkét női sírban, a viseleti helyüknek megfelelően, a borda- és a lapockacsontokon két-két S-végű bronz hajkarikát bontottunk ki.

Az egyetlen biztosan félig földbe mélyített késő Árpád-kori–középkori épület a 84+100 km-szelvénynél helyezkedett el. A ház 5 m széles volt, hosszát megállapítani nem tudtuk, mivel az ÉK-i és a DNy-i része is a feltárási területen kívülre esett. Az épület tetőszerkezetét a közepén, a K-i, a D-i, ill. a Ny-i falainál kibontott cölöphelyekbe állított cölöpök tartották. A ház középső részén két tűzrakóhely maradványát dokumentáltuk.

A házból edénytöredékek és vaseszközök kerültek elő. Az épület Ny-i szélére egy újkori árkot ástak.

A korhatározó leletanyaggal nem rendelkező objektumokból vagy semmi, vagy állatcsontok, ill. salakdarabok kerültek elő. A gödrök kerek vagy szögletes alakúak, az előzőek ívelt, az utóbbiak egyenesen szűkülő falú tárolóvermek voltak. Az egy-, néha többtagú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő vagy vízelvezető árkok a nyomvonal egész területén jelentkeztek. Több esetben megfigyeltük, hogy a csatornák egymást keresztezték.

Tábla-dűlő (HT-127 lh., KÖH 73219): A lelőhely a Jánoshalmát és Kunfehértót összekötő műút Ny-i oldalán, több Ny–K irányú homokdombon és azok lejtőin található. A feltáráshoz kapcsolódóan végzett terepbejárás során az elboronált szántón, a 74+100–74+550 km-szelvények között, 60–130×450 m-es felületen kevés kézzel formált avar és nagyobb mennyiségű újkori edénytöredéket találtunk. A lelőhely K-i részén 2010. március 18–22. között kutattunk. A lehumusztolt 2629 m²-ből 1103 m² bizonyult régészeti pozitívnek.

A feltárt 35 stratigráfiai egység (29 objektum) közül 15 gödör, 13 árok, 5 cölöphely, 1 kemence és 1 sütőfelület alá helyezett cserépréteg volt. Korhatározó leletanyag 15 objektumból került elő, de feltételezhető, hogy az összes régészeti jelenség avar kori.

A településobjektumok az említett szelvények között egyenletes sűrűségben, ritkán, egymástól 10–15 m-re helyezkedtek el. A magasabban fekvő területeken objektumcsoportokat figyeltünk meg, a mélyebb fekvésű részek régészeti negatívak voltak. A nyomvonalban feltárt, ívelten vagy egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú kerítő- és vízelvezető árkok magas száma arra utal, hogy az avar település K-i szélét tártuk fel. A lelőhely DK-i szélén egy ÉNy–DK tengelyű szabadtéri kemence került elő. Az enyhén trapéz alakú munkagödör DK-i végén 20 cm magas lépcsőt alakítottak ki. A kemence sütőfelülete alá edénytöredékeket és állatcsontokat helyeztek a hőmegtartás érdekében. A gödrök egy része kerek, kisebb része lekerekített sarkú, szögletes alakú, faluk ívelten bővülő, vagy egyenesen szűkülő volt. A szögletes alakú gödrök betöltéséből előkerült vas- és szilikátsalakok ipari tevékenységre utalnak.

Az objektumok betöltéséből állatcsontok (kiskérődző, szarvasmarha) és kézzel formált fazekakhoz, sütőharangokhoz tartozó töredékek, vaslemezdarabok, vasár(?) töredéke és őrlőkötő-töredékek kerültek elő.

A leletek az elsődleges feldolgozásukat követően a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezeténél kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Bottyán Katinka, Bedő Valér és Kajtár Norbert technikusok.

GULYÁS GYÖNGYI